

Aan de Staatssecretaris van OCenW
Mevrouw K.Y.I.J. Adelmund
Postbus 25000
2700 LZ Zoetermeer

Datum: 14 maart 2002
Onderwerp: Monitoringsproject
Kenmerk: tfa/01/0013u

Geachte mevrouw Adelmund,

In de periode januari-februari heeft de tweede peilingronde van dit cursusjaar binnen het Monitoringsproject Tweede Fase plaatsgevonden. Het was tevens de laatste peiling in deze vorm van het Tweede fase adviespunt. Op 26 februari werd een nagesprek met een steekproef van scholen georganiseerd. U treft het verslag van het onderzoek inclusief het nagesprek als bijlage aan.

In deze laatste peiling is de scholen gevraagd te reflecteren op het proces van invoeren. Dat reflecteren werd in deze peiling beperkt tot het nagaan in welke mate scholen vinden dat zij de doelstellingen van de tweede fase bereikt hebben, wat voor hen de belangrijkste eigen accenten zijn en in welke mate de realisering daarvan door de invoering van de tweede fase is belemmerd of gestimuleerd. En ten slotte welke keuzes zij hebben gemaakt (en zullen maken) bij de eigen vormgeving van de tweede fase. In deze peiling wordt nadrukkelijk naar de beleving van scholen gevraagd: dus niet naar 'hoe het gaat', maar naar 'hoe schoolleiders en tweede-fasecoördinatoren zelf vinden dat het op hun instelling gaat'.

Er is in deze peiling niet gevraagd naar aspecten waarvan het inmiddels via eerder onderzoek duidelijk is dat ze als de knelpunten van de tweede fase mogen worden beschouwd (overladenheid en versnippering, grote werkdruk voor docenten en leerlingen, de complexiteit om e.e.a. te organiseren, de geringe keuzemogelijkheden). Omdat deze peiling daar niet naar informeerde, werd tijdens de nabespreking de aanwezigen de vraag voorgelegd of zij al met al overwegend tevreden of overwegend ontevreden zijn over de invoering van de tweede fase. Uit de reacties blijkt voornamelijk tevredenheid: de scholen vinden dat ze in pakweg 5 jaar tijd veel gerealiseerd hebben. Het zicht daarop vindt men echter soms vertroebeld doordat men bij de invoering zelf erg hoge verwachtingen had en de lat voor zichzelf zo hoog legde, dat het zo nu en dan lijkt alsof er alleen maar zaken niet bereikt zijn. Op sommige terreinen is men inderdaad minder ver gevorderd dan men bij aanvang gehoopt had binnen een redelijke termijn te kunnen realiseren. Dat geldt met name voor de didactiek, de samenhang en doorlopende leerlijnen vanaf klas 1. Maar er staat tegenover dat een aantal zaken in betrekkelijk korte tijd zo spectaculair is verbeterd dat in zijn algemeenheid een gevoel van tevredenheid overheerst.

Die tevredenheid is op diverse punten in het verslag van deze peiling terug te vinden. Een meerderheid van de scholen vindt dat zij veel van de doelstellingen van de tweede fase in enige of in sterke mate hebben weten te realiseren: leerlingen leren actiever, zijn studievoardiger en volgen een bredere opleiding met evenwichtiger programma's in gestroomlijnder pakketten. Opvallend is dat scholen aangeven dat veel accenten die zij zelf belangrijk vinden door de invoering van de tweede fase zijn gestimuleerd. Dat geldt in de sterkste mate voor het stimuleren van zelfstandigheid, praktische en studievoardigheden, culturele vorming en het bieden van een goede voorbereiding op studie en beroep.

Ook blijkt dat veel van de inhoudelijke, randvoorwaardelijke en organisatorische keuzes die scholen hebben gemaakt bij de invoering van de tweede fase in de loop van de eerste invoeringsjaren

gewijzigd zijn. Die wijzigingen hebben er toe geleid dat men van oordeel is dat men op de eigen school de tweede fase inmiddels redelijk adequaat georganiseerd heeft en men verwacht dat via voortgaande ontwikkeling de organisatie nog verder zal verbeteren. Ontevredenheid over wat men tot op heden heeft kunnen bereiken - het is al eerder opgemerkt - is er vooral over de didactiek, samenhang en afstemming en de aansluiting tussen onder- en bovenbouw. Daarnaast vragen op relatief veel scholen het rooster en de voortgangsregistratie nog om voortgaande ontwikkeling. Dit beeld wijkt niet af van wat in eerdere peilingen is vastgesteld. Dat geldt ook voor de items die relatief veel tevredenheid scoren: de begeleiding (leerling- en keuzebegeleiding), het aanbod (in profielen en vrije deel) en het bevorderingsbeleid. Verandering en/of doorontwikkeling worden op veel terreinen verwacht, vooral op het gebied van de didactiek, de aansluiting tussen onder- en bovenbouw, samenhang en afstemming, de verdeling in soorten uren, het rooster, de toetsing, de voortgangsregistratie, de rapportage en het gebouw. Veranderingen op die gebieden hebben over het algemeen ook een hoge prioriteit.

Dit was de laatste van een serie peilingen georganiseerd door eerst het PMVO en daarna het Tweede fase adviespunt. Deze serie startte in het cursusjaar 1998-1999 en heeft bestaan uit 12 rondes. Het bleek een succesvol instrument, naast andere vormen van onderzoek, om zicht te houden op hoe het invoeringsproces van de veranderingen in de tweede fase verliep. Aan de noodzaak om het proces met meer dan gemiddelde aandacht te volgen, is naar mijn oordeel nog geen eind gekomen. Met name in het licht van aangekondigde veranderingen per augustus 2005 is het van belang te onderzoeken in hoeverre scholen zich verder ontwikkelen, hun keuzes bijstellen, welke nieuwe knelpunten zich wellicht zullen voordoen en hoe scholen zich voorbereiden op de wijzigingen voortvloeiende uit de uitwerking van de beleidsnota *Continuïteit en vernieuwing*. Door zicht te blijven houden op deze aspecten is het voor de verschillende betrokkenen ook beter mogelijk om op de juiste momenten adequate voorlichting te geven en ondersteuning te bieden.

Met vriendelijke groet,

J. Wagemakers
Adviseur tweede fase

Bijlage:

- 1 Verslag van Peiling 2 binnen het monitoringsproject in het cursusjaar 2001-2002: peiling onder starters '98 en starters '99, inclusief de nabespreking met een steekproef van scholen

MONITORING TWEEDE FASE, 2001-2002

VERSLAG VAN PEILING 2 ONDER STARTERS '98 EN STARTERS '99

(inclusief de nabespreking met een steekproef van scholen)

Februari 2002

Een terugblik

Dit is het verslag van de laatste peiling van het Tweede Fase Adviespunt in het kader van de monitoring van de invoering van de tweede fase. Daarmee komt er een einde aan een serie die in 1998 is begonnen en totaal uit 12 peilingrondes heeft bestaan.

In deze laatste peiling is de scholen gevraagd te reflecteren op het proces van invoeren. Het is geen terugblik naar iets *'wat al af'* is: het invoeringsproces van de vernieuwingen in de tweede fase zal jaren in beslag nemen en zal in feite zelfs nooit geheel en al af zijn. Alleen al het gegeven dat scholen eigen nieuwe inzichten en opvattingen zullen ontwikkelen en dat maatschappelijke inzichten zullen veranderen, leidt er toe dat scholen zich gedwongen zullen voelen zo nu en dan (kleine) wijzigingen aan te brengen. Bovendien zijn er per augustus 2005 wijzigingen te verwachten om tegemoet te komen aan een aantal knelpunten die door schoolleiders, docenten en leerlingen ervaren worden. Er kan dus eigenlijk geen sprake zijn van een volledige *terugblik op het invoeringsproces*. Dat neemt niet weg dat het interessant is – en niet in de laatste plaats omdat dit de laatste peiling is – te onderzoeken hoe de scholen **op dit moment** tegen het invoeringsproces aankijken.

Daarom is de scholen gevraagd aan te geven in welke mate zij zich er naar eigen inzicht in geslaagd achten de doelstellingen van de tweede fase te bereiken, wat voor hen de belangrijkste eigen accenten zijn en in welke mate de realisering daarvan door de invoering van de tweede fase is belemmerd of gestimuleerd. En ten slotte welke keuzes zij hebben gemaakt (en zullen maken) bij de eigen vormgeving van de tweede fase.

In deze peiling wordt dus nadrukkelijk naar de beleving van scholen gevraagd: dus niet naar *'hoe het gaat'*, maar naar *'hoe schoolleiders en tweede-fasecoördinatoren zelf vinden dat het op hun instelling gaat'*.

In de nabespreking met een steekproef van scholen is nagegaan of de aanwezigen de indruk hadden dat de peiling tot een heel andere uitslag zou hebben geleid als de vragen door een andere geleding binnen de school zouden zijn ingevuld. De antwoorden blijken echter op de meeste scholen tot stand te zijn gekomen na overleg (in begeleidingscommissies, coördinatiecommissies, profielteams etc.), waardoor de opvattingen van veel geledingen in de antwoorden verdisconteerd zijn. Opvallend was, naar het oordeel van de scholen, dat de opvattingen over wat men wel en (nog) niet goed gelukt achtte, van persoon tot persoon sterk konden verschillen.

Sommige aanwezigen spraken uit dat naar hun indruk er op onderdelen wellicht een minder sterk positief beeld naar voren zou zijn gekomen als dezelfde enquête onder docenten zou zijn gehouden. Anderen gaven aan dat zij de minder positieve opvattingen van anderen al in hun eigen antwoorden hadden verdisconteerd.

Respons

De enquête werd zowel onder de starters '98 (vroege starters) als onder de starters '99 (late starters) afgenomen. Het formulier werd aan 550 scholen/adressen gestuurd. Het werd door 275 scholen ingevuld en teruggestuurd. Dat is een respons van 50%, 7% hoger dan bij de peiling in oktober/november 2001. De respons is – en dat stemt tot tevredenheid – weer wat hoger dan de laatste keren. Hij is zeker ruim voldoende om uit de door de scholen aangeleverde gegevens betrouwbare conclusies te kunnen trekken. De respons is echter tijdens de eerste twee monitoringsjaren beduidend hoger geweest (veelal in de buurt van de 70%), hetgeen er wellicht op duidt dat scholen inmiddels ook een beetje *'peilingsmoe'* zijn. Wat dat betreft is het goed dat dit de laatste peiling in deze vorm is.

Zonder dat in deze ronde expliciet werd gevraagd wat de mening van scholen daarover is, konden sommige het niet nalaten de kanttekening te maken dat zij het veel te vroeg vinden om met de monitoring te stoppen (*"De invoering is immers blijvend in ontwikkeling"*). Dat is ook zo. En het is ook zeker niet de bedoeling dat het monitoren van de invoering nu stopt: uiteraard blijft het verstandig de invoering nauwlettend te volgen. Maar het is mede gezien de lagere respons dan in de eerste jaren met peilingen tevens verstandig om in plaats van de schriftelijke enquêtes gevolgd door nagesprekken met schoolleiders voor het vervolg andere, evenzeer geschikte instrumenten in te zetten. Tijdens de nabespreking werd gevraagd om bij dat vervolg ook rekening te houden met de behoefte van scholen aan evaluatie-instrumenten, liefst in digitale vorm, zodat zij materieel geholpen worden bij het zo nu en

dan stilstaan bij de vraag naar *wat goed en minder goed loopt in school*. Een aantal scholen gebruikte ook deze peiling om met het gehele team stil te staan bij vragen in dat kader. Tevens werd gevraagd om bij het vervolg van de tweede fase-monitor in ieder geval bijeenkomsten met scholen te blijven organiseren, zodat ervaringen kunnen worden uitgewisseld en ideeën worden opgedaan.

Niet alle formulieren kwamen op tijd binnen, daardoor kon een beperkt aantal inzendingen niet meer meegewogen worden. Dit verslag is gebaseerd op de gegevens van 265 scholen (zie vraag 0: 76% late starter, 24% vroege starter).

De respons onder vroege en late starters is nagenoeg gelijk, immers in 1998 startten 125 scholen (ongeveer een kwart) met de vernieuwde tweede fase. Bij de verwerking van de antwoorden is bekeken of de vroege starters en late starters significant van elkaar verschillen in de beantwoording. Afwijkingen bleken zich slechts in geringe mate voor te doen, hetgeen ook al in ander peilingrondes bleek.

Verslag en bijlagen

Dit verslag bestaat uit een beschrijving van de belangrijkste uitkomsten van onderzoek: op het gebied van het realiseren van doelstellingen (vraag 1 en 2), eigen accenten (vraag 3) en eigen vormgeving (vraag 4). De onderzoeksuitkomsten worden hierna per onderwerp beschreven, geïllustreerd door de vragen die de scholen over het onderwerp werden voorgelegd, inclusief de onderzoeksuitkomsten in percentages. Dit stelt de lezer in staat zelf de uitkomsten op details te bekijken. Voorafgaand aan elke vraag staat aangegeven hoeveel scholen de desbetreffende vraag hebben beantwoord (n=...). Een concept-verslag is op 26 februari met een steekproef van scholen besproken, waarna dit definitieve verslag werd opgesteld. In dit verslag treft u bij de verschillende onderwerpen aan welke preciseringen, nuanceringen en kanttekeningen scholen tijdens de nabespreking naar voren brachten. Als bijlagen treft u de volledige uitslagen aan (bijlage 1), korte omschrijvingen van de toelichtingen bij vraag 4 (bijlage 2) en de namen van de scholen en hun vertegenwoordigers die deelnemen aan de nabespreking op 26 februari (bijlage 3).

Doelstellingen tweede fase (vragen 1 en 2)

De vernieuwingen in de tweede fase beogen grofweg twee doelen:

- een actualisering van de onderwijsinhoud;
- een betere voorbereiding op het hoger onderwijs.

Die doelstellingen resulteerden in de volgende punten: meer evenwicht in de programma's (kennis, inzicht én vaardigheden), een voor alle leerlingen breder programma, onderwijsprogramma's in de vorm van profielen, meer aandacht voor zelfstandig leren, meer benutten van verschillen tussen leerlingen en een adequatere selectie en determinatie. Door deze punten mag tevens verwacht worden dat het rendement en de effectiviteit zullen toenemen (een voor het leerrendement adequatere inrichting van de bovenbouw havo en vwo en een verbeterde doorstroom naar en toerusting voor het hoger onderwijs).

Beter toegerust?

In deze peiling is nagegaan in welke mate scholen zich erin geslaagd achten de hiervoor genoemde doelstellingen van de tweede fase te realiseren.

Er werd gevraagd voor zowel de havo-leerlingen (vraag 1) als de vwo-leerlingen (vraag 2) op een 5-puntsschaal aan te geven of scholen hun leerlingen met een tweede fase-diploma beter toegerust vinden op het gebied van zelfstandig leren, studievoardigheden en vakvaardigheden dan de leerlingen die een diploma oude stijl hebben.

Dat vinden de scholen in overgrote meerderheid wel opgaan voor zelfstandig leren en de beheersing van studievoordigheden. Voor de havo is ongeveer 85% van de scholen het enigszins of in sterke mate eens met de uitspraak dat de tweede fase heeft geleid tot leerlingen *die zelfstandiger kunnen leren* en ongeveer 75% met de uitspraak dat *de leerlingen 'studievoardiger' zijn dan hun voorgangers*. Rond de 5% vindt dit niet het geval, de rest scoort neutraal.

Voor het vwo vinden zij dat in nog sterkere mate gelden: meer dan 90% vindt dat op het moment dat de vwo-ers met een tweede -fasediploma de school verlaten, *zij beter toegerust zijn voor zelfstandig leren* en meer dan 80% vindt dat ze op dat moment *over meer studievoordigheden beschikken* dan de vwo-ers oude stijl.

Tijdens de nabespreking kwam naar voren dat in de vraag weliswaar naar *zelfstandig leren* werd gevraagd, maar dat bij de beantwoording veel invullers meer zijn uitgegaan van het begrip *actief leren*, waaronder zij ook het minder verstrekkende zelfstandig *werken* verstaan. Dat neemt niet weg dat de aanwezigen van mening zijn dat de uitslag een betrouwbaar beeld geeft van hun observaties: uit enquêtes onder docenten en leerlingen blijkt dat men van oordeel is dat er langzamerhand op dit punt veel bereikt is, uit klankbordgroepen van ouders en leerlingen komen tevreden berichten en ook de signalen uit het hoger onderwijs over wat leerlingen nu meer kunnen dan hun voorgangers, zijn positief.

Wat betreft de vakvaardigheden lijkt de overtuiging dat er veel bereikt is niet in volle mate op te gaan. De score op dit item is gemiddeld genomen ongeveer neutraal: een flinke groep constateert wel degelijk vooruitgang, maar er is ook een behoorlijk grote groep die die vooruitgang niet constateert. In de nabespreking bleek echter dat de vraag door een deel van de invullers anders geïnterpreteerd is dan werd bedoeld. Zij bleken eigenlijk antwoord gegeven te hebben op de vraag *Is het niveau per vak gestegen?* De latere vraag *of men zich erin geslaagd acht meer dan voorheen een evenwichtig programma met kennis, inzicht en vaardigheden aan te bieden* wordt in overgrote meerderheid bevestigend beantwoord. Waardoor de uitslag geïnterpreteerd moet worden als: *bij veel vakken zijn de leerlingen vaardiger dan voorheen, maar het kennisniveau per vak is vaak lager*. De overtuiging dat de vakvaardigheden bij de natuurwetenschappelijke vakken zijn gestimuleerd is er niet: er is bij die vakken weinig ruimte voor praktische vaardigheden, waardoor het gevoel bestaat dat het vaardigheidsniveau bij die vakken wel eens omlaag zou kunnen zijn gegaan. Men is van mening dat de voor 2005 aangekondigde veranderingen moeten leiden tot meer ruimte voor vaardigheden en praktische opdrachten.

Hoewel ze hun leerlingen wel zelfstandiger vinden en over meer studievoordigheden vinden beschikken, zijn scholen toch niet volledig tevreden over wat ze op deze gebieden hebben bereikt. Voor de havo is zo'n 30% en voor het vwo zo'n 20% ontevreden over het bereikte. Verdergaande

ontwikkeling op de eigen school acht men op deze terreinen wenselijk en ook mogelijk. Eerder 'enigszins mogelijk' dan 'goed mogelijk'.

Over het bereikte op het gebied van de vakvaardigheden is een dikke 40% voor de havo en 35% voor het vwo ontevreden. Het is dan ook logisch dat men ook op dat terrein verdergaande ontwikkeling wenselijk acht. Haast alle scholen achten die ontwikkeling ook mogelijk, maar ze zijn wel wat zuinig in het optimisme daarover: maar één op de drie scholen acht dit goed mogelijk, de rest houdt het op enigszins mogelijk.

Tijdens de nabespreking wordt opgemerkt dat de tevredenheid per lichting toeneemt. Doordat de organisatie meer op poten is, ontstaat er meer ruimte om aandacht aan de inhoud te besteden. Docenten weten inmiddels beter wat per se wel moet en wat niet strikt noodzakelijk is, kennen hun programma beter en werken meer dan in het begin samen. Ook veranderingen in de onderbouw beginnen hun vruchten af te werpen in de bovenbouw. Bovendien wordt de *mentale instelling* van leerlingen ten opzichte van de tweede fase per lichting beter: het nut en de noodzaak van de veranderde tweede fase is bij latere lichtingen minder aan twijfel onderhevig.

n =249

Vraag 1 HAVO	1 Eens met de uitspraak?					2 Tevreden over het bereikte?					3 Verdergaande ontwikkeling op school wenselijk?			4 Verdergaande ontwikkeling op school ook mogelijk?		
	1 sterk oneens	2 enigszins oneens	3 eens, noch oneens	4 enigszins eens	5 sterk eens	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 zeer tevreden	1 niet wenselijk / nodig	2 enigszins wenselijk	3 sterk wenselijk	1 niet mogelijk	2 enigszins mogelijk	3 goed mogelijk
Onze havo-leerlingen met een tweede fase-diploma zijn beter toegerust dan leerlingen met een havo-diploma oude stijl op het gebied van																
a zelfstandig leren	2	4	10	65	19	5	28	21	44	2	3	37	60	2	61	37
b studievervaardigheden	1	4	19	63	13	2	29	25	42	2	1	44	55	0	64	36
c vakvaardigheden	8	30	31	28	3	9	34	32	24	1	6	48	46	6	63	31

n =254

Vraag 2 VWO	1 Eens met de uitspraak?					2 Tevreden over het bereikte?					3 Verdergaande ontwikkeling op school wenselijk?			4 Verdergaande ontwikkeling op school ook mogelijk?		
	1 sterk oneens	2 enigszins oneens	3 eens, noch oneens	4 enigszins eens	5 sterk eens	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 zeer tevreden	1 niet wenselijk / nodig	2 enigszins wenselijk	3 sterk wenselijk	1 niet mogelijk	2 enigszins mogelijk	3 goed mogelijk
Onze vwo-leerlingen met een tweede fase-diploma zijn beter toegerust dan leerlingen met een vwo-diploma oude stijl op het gebied van																
a zelfstandig leren	0	2	6	68	24	2	20	20	52	6	3	43	54	1	61	38
b studievervaardigheden	1	3	13	67	16	1	21	25	49	4	2	49	49	1	61	38
c vakvaardigheden	6	23	32	33	6	7	28	34	30	2	6	50	44	7	63	30

Adequaat ingericht?

Daarna werd de scholen gevraagd in welke mate zij zich erin geslaagd achten het onderwijs in de tweede fase zo in te richten dat er meer dan voorheen sprake is van een brede opleiding, een evenwichtig programma, gestroomlijnde pakketten, rekening houden met verschillen, een adequate selectie en determinatie en een hoog rendement.

Van deze elementen vinden de invullers vooral die punten gerealiseerd die een directe relatie hebben met wet- en regelgeving: ze vinden dat ze een breed programma aanbieden, dat het evenwichtiger is dan voorheen wat betreft de dosering van kennis, inzicht en vaardigheden en dat de introductie van de profielen de pakketten gestroomlijnder deed worden.

Opmerkelijk is dat men er over van mening verschilt of men meer dan voorheen rekening houdt met verschillen tussen leerlingen en of men adequater dan vroeger selecteert en determineert: er zijn ongeveer net zo veel scholen die dat wel vinden als scholen die dat niet vinden.

Het laagst wordt gescoord op de realisatie van een hoger rendement / effectiviteit dan in de periode voorafgaand aan de tweede fase: een kleine meerderheid vindt de eigen school er tot op heden niet in geslaagd dit punt te verwezenlijken. In de nabespreking blijkt dat men ook m.b.t. dit item eigenlijk antwoord heeft gegeven op een andere vraag: men heeft rendement/effectiviteit opgevat als 'niveau per vak' en niet als *een voor het leerrendement adequatere inrichting van de bovenbouw havo en vwo en een verbeterde doorstroom naar en toerusting voor het hoger onderwijs*. Ter vergadering blijkt dat de aanwezigen daarover wel degelijk positief gestemd zijn.

Logischerwijze spreken scholen hun grootste tevredenheid uit over de elementen die zij goed verwezenlijkt achten: de breedte, het evenwicht binnen de programma's en de pakketstroomlijning. Om een nog beter evenwicht qua kennis, inzicht en vaardigheden te bereiken is het wenselijk dat de ontwikkeling op schoolniveau wordt voortgezet. Dat acht men ook mogelijk, maar ook hier is men voorzichtig: ongeveer 30% acht het goed mogelijk, ongeveer 70% acht het slechts in bescheiden mate mogelijk.

Aan de breedte en de pakketstroomlijning hoeven velen niet meer te werken: het is goed zoals het is en verdere ontwikkeling is niet nodig. Tijdens de nabespreking blijkt dat zij die daar nog wel ontwikkeling wenselijk achten, bedoelen dat het programma nu wel breed is, maar dat er vaak sprake is van *geïsoleerd breed* en niet van *samenhangend breed*.

Ongeveer 40% van de scholen is niet tevreden over wat men heeft bereikt om meer dan voorheen recht te doen aan verschillen tussen leerlingen en 50% voor de havo en meer dan 40% voor het vwo is niet tevreden over het bereikte op het gebied van effectiviteit en rendement. Relatief veel scholen vinden het *sterk* wenselijk dat voortgaande ontwikkeling op de eigen instelling plaatsvindt. Zo'n ontwikkeling acht men ook mogelijk, maar het valt op dat de mate van wenselijkheid hoger scoort dan de mate waarin men dit mogelijk acht, wat tijdens de nabespreking wordt uitgelegd als: *"De bereidwilligheid is groot, maar met de huidige teams en binnen de huidige bekostiging is niet alles op stel en sprong te realiseren. Het kost tijd en die tijd moeten we er voor nemen en moet ons gegund worden."*

Tijdens de nabespreking lichten de aanwezigen ook hun antwoorden m.b.t. 'recht doen aan verschillen' toe. Het punt blijkt ingewikkelder te realiseren dan men dacht. Verschillen maken in tempo wordt gefrustreerd door het centrale examen dat voor veel vakken geldt. Daardoor kan niet worden afgesloten op de meest geschikte momenten. Vorm geven aan leerstijlen blijkt niet eenvoudig. Wat nog het beste lukt, is het maken van verschillen in de hoeveelheid begeleiding per leerling: via keuzewerktijd e.d. Maar ook op dat terrein hadden scholen vaak torenhoge verwachtingen over wat er mogelijk zou zijn en dan valt wat gerealiseerd wordt al snel tegen.

Vergelijkingen

Er is geanalyseerd of vroege en late starters significant van elkaar verschillen. Dat bleek bij vraag 1 en 2 niet het geval. De vroege starters zijn iets minder ontevreden over hun selectie en determinatie en over het behaalde rendement en de effectiviteit. Op dat laatste punt zijn ze niet echt tevreden, maar ongeveer gemiddeld neutraal.

Ook is bekeken of er opmerkelijke verschillen zijn tussen zij die vooral tevreden zijn en zij die vooral ontevreden zijn. In zijn algemeenheid kan gezegd worden dat het verband kon worden vastgesteld tussen tevredenheid over het bereikte en de wenselijkheid van verdere ontwikkeling: zij die van mening zijn veel te hebben bereikt waren daarover gemiddeld meer tevreden en prioriteerden de

noodzaak van verdere ontwikkeling lager. Afgezien van dit logische, te verwachten onderscheid konden geen andere verschillen ontdekt worden.

Conclusies

- Een meerderheid van de scholen vindt dat zij veel van de doelstellingen van de tweede fase in enige of in sterke mate hebben weten te realiseren (leerlingen die beter zelfstandig kunnen leren, studievoordiger zijn, een bredere opleiding volgen met evenwichtiger programma's in gestroomlijnder pakketten). De tevredenheid over het gerealiseerde op die punten is bij de scholen redelijk groot. Op de punten die relatief veel scholen niet voldoende verwezenlijkt achten (meer vakvaardigheden, beter rekening houden met verschillen, een adequatere selectie en determinatie en een hoger rendement) is men dan ook niet volledig tevreden over wat men bereikt heeft. Tijdens de nabespreking blijkt dat men eigenlijk wel degelijk tevreden is over het niveau van de vakvaardigheden en het item rendement/effectiviteit, maar dat men antwoord heeft gegeven op de vraag "is het niveau per vak gestegen".
- Geconcludeerd mag worden dat van de trits "breed-actief-verschillen" (door het procesmanagement voortgezet onderwijs ooit geanalyseerd als de kern van de vernieuwingen in basisvorming, vmbo en tweede fase) *breed* en *actief* volgens de scholen wel tot de kern van het onderwijs in de tweede fase zijn doorgedrongen en *verschillen* nog niet.
- De scholen zijn in zijn algemeenheid meer tevreden over wat er op het vwo bereikt is dan over wat men op de havo heeft gerealiseerd.
- Zowel op de punten die men redelijk gerealiseerd acht als op de punten die men tot op heden minder gelukt vindt, is voortgaande ontwikkeling wenselijk. Die is volgens de scholen ook mogelijk. Maar hij is volgens de invullers vaak "sterk wenselijk" en vaak slechts "enigszins mogelijk". Een feit is volgens de aanwezigen bij de nabespreking dat de bereidwilligheid opmerkelijk groot is. Maar de ruimte die er is, is beperkt: binnen de huidige bekostiging kan niet verwacht worden dat scholen zaken sneller realiseren dan ze nu doen.

n =249

Vraag 1 HAVO	1 Eens met de uitspraak?					2 Tevreden over het bereikte?					3 Verdergaande ontwikkeling op school wenselijk?			4 Verdergaande ontwikkeling op school ook mogelijk?		
	1 sterk oneens	2 enigszins oneens	3 eens, noch oneens	4 enigszins eens	5 sterk eens	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 zeer tevreden	1 niet wenselijk / nodig	2 enigszins wenselijk	3 sterk wenselijk	1 niet mogelijk	2 enigszins mogelijk	3 goed mogelijk
Wij zijn er op de havo in geslaagd het onderwijs zo in te richten dat er meer dan voorafgaand aan de tweede fase sprake is van																
d een brede opleiding	0	4	16	52	28	1	14	25	50	10	42	46	12	26	57	17
e een programma met zowel kennis, inzicht als vaardigheden	0	7	17	63	13	1	18	25	52	4	4	57	39	3	70	27
f rekening houden met verschillen	8	22	40	27	3	10	32	37	18	3	6	54	40	7	76	17
g stroomlijning van pakketten	4	12	24	42	18	3	12	34	38	13	39	42	19	25	54	21
h een adequate selectie en determinatie	8	22	41	27	2	11	26	40	21	2	9	48	43	5	77	18
i een hoog rendement / effectiviteit	13	29	34	21	3	17	33	26	20	4	4	34	62	5	74	21

n =254

Vraag 2 VWO	1 Eens met de uitspraak?					2 Tevreden over het bereikte?					3 Verdergaande ontwikkeling op school wenselijk?			4 Verdergaande ontwikkeling op school ook mogelijk?		
	1 sterk oneens	2 enigszins oneens	3 eens, noch oneens	4 enigszins eens	5 sterk eens	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 zeer tevreden	1 niet wenselijk / nodig	2 enigszins wenselijk	3 sterk wenselijk	1 niet mogelijk	2 enigszins mogelijk	3 goed mogelijk
Wij zijn er op het vwo in geslaagd het onderwijs zo in te richten dat er meer dan voorafgaand aan de tweede fase sprake is van																
d een brede opleiding	1	4	14	56	25	2	11	27	49	11	38	50	12	22	61	17
e een programma met zowel kennis, inzicht als vaardigheden	1	6	14	66	13	2	15	27	52	4	5	60	35	3	67	30
f rekening houden met verschillen	7	18	43	28	4	8	29	39	20	4	5	56	39	7	76	17
g stroomlijning van pakketten	5	12	25	38	20	3	12	36	37	12	36	45	19	23	56	21
h een adequate selectie en determinatie	7	22	38	31	2	8	26	40	23	3	9	49	42	4	76	20
i een hoog rendement / effectiviteit	9	26	39	22	4	12	32	29	22	5	5	36	59	5	72	23

Eigen accenten (vraag 3)

De taken van een school kunnen grofweg onderscheiden worden in het ondersteunen van de leerlingen bij:

- het verwerven van de in de examenprogramma's voor de verschillende vakken voorgeschreven kennis, inzicht en vaardigheden;
- het opdoen van attitudes en vaardigheden van belang voor verdere studie en maatschappelijk functioneren;
- hun persoonlijke ontwikkeling of vorming.

Scholen zullen binnen deze opdracht van elkaar verschillen. Weliswaar zal men alle onderdelen van deze omvangrijke taak belangrijk achten, maar de drie terreinen die hierboven omschreven zijn, zullen op verschillende wijze worden geconcretiseerd. Bovendien zullen scholen bij de invulling eigen accenten leggen.

Zestien elementen

In deze peiling (vraag 3) is getracht een volledige lijst op te stellen van items waar een school de nadruk op zou kunnen leggen. Het werd een lijst van 16 elementen. Scholen die toch nog een voor hen buitengewoon belangrijk element misten, konden dat aan de lijst toevoegen. Van die mogelijkheid maakten 17 scholen gebruik. Door hen werden uiteenlopende zaken gemeld, zoals: omgaan met verschillen in leerstijl, tempo en begaafdheid, organiseren van tweede fase-reizen, verbreding en verdieping, activeren van zelfstandig leren (leerlingen en docenten als partners in studie), emancipatie allochtone leerlingen, verantwoordelijkheid voor de derde wereld, samenhang, ict-vaardigheden en eigen initiatief van leerlingen.

Aan de scholen werd gevraagd van alle elementen van de lijst van 16 aan te geven in welke mate ze prioriteit hebben binnen het beleid van de eigen school. Vervolgens werd gevraagd aan te geven in welke mate de invoering van de tweede fase het werken aan het item op de eigen school heeft belemmerd of gestimuleerd.

Pedagogisch klimaat

Uit de totaaluitslag blijkt dat één van de 16 elementen er overduidelijk als het meest belangrijk uitkomt, en wel een pedagogisch element: scholen zijn het er haast unaniem over eens dat het bieden van een *veilig en plezierig schoolklimaat* een buitengewoon belangrijke opdracht aan hun school is. Maar liefst 84% van de scholen scoort onder andere dit item als zijnde een schoolaccent met de hoogste prioriteit binnen het beleid van de school. Het merendeel van de scholen vindt dat de invoering van de tweede fase noch negatief, noch positief van invloed is geweest op de realisering van dit punt.

Verdere onderverdeling

De score op de overige items geeft aanleiding een vierdeling te maken. Het bieden van een veilig en plezierig schoolklimaat wordt dus verreweg het belangrijkste gevonden. Daarna komen twee elementen waar ook veel scholen een zwaar belang aan hechten (tegen de 70% meldt dat deze punten binnen het beleid van hun school een hoge prioriteit hebben):

- het bieden van een goede voorbereiding op studie en beroep;
- het stimuleren van zelfstandigheid;

Deze punten zijn door de invoering van de tweede fase behoorlijk gestimuleerd. Het bevorderen van zelfstandigheid zelfs volgens meer dan 90% van de scholen (58% enigszins, 35% sterk gestimuleerd).

De volgende elementen worden tussen de 50 en 60% van de scholen van een hoge prioriteit voorzien:

- het organiseren van een uitdagend en motiverend schoolklimaat;
- het stimuleren van studievoordigheden;
- het stimuleren van culturele vorming;
- het stimuleren van cognitieve vaardigheden.

Het organiseren van een uitdagend en motiverend schoolklimaat, de studievoordigheden en de culturele vorming zijn onder invloed van de invoering van de tweede fase behoorlijk gestimuleerd. Van de 16 items is het item 'cognitieve vaardigheden' het enige dat volgens een groot deel van de invullers negatief beïnvloed werd door de invoering van de tweede fase. Tijdens de nabespreking blijkt dat de meesten *cognitieve vaardigheden* hebben opgevat als *wat je bij een vak leert*. De tweede fase heeft er niet zo zeer voor gezorgd dat het niveau in zijn geheel omlaag is gegaan, integendeel. Meer vakken, maar vaardigheden, grotere zelfstandigheid etc. zijn belangrijke verworvenheden. Maar waar wel over

wordt geklaagd, is dat de diepgang per vak is afgenomen: de hoeveelheid studielast per vak is voor een aantal vakken onvoldoende om ook eens *de diepte in te duiken en een relatief bescheiden onderdeel op al zijn aspecten te beschouwen*.

De elementen die tussen de 30 en 40% van de scholen van een hoge prioriteit worden voorzien, zijn:

- het stimuleren van praktische vaardigheden;
- het stimuleren van sociale vaardigheden;
- het stimuleren van creatieve vorming;
- het stimuleren van zelfredzaamheid;
- het stimuleren van maatschappelijke vorming.

Vooraf de praktische vaardigheden zijn volgens de invullers door de invoering van de tweede fase gestimuleerd.

De volgende elementen worden door minder dan 30% van de scholen van een hoge prioriteit voorzien:

- het stimuleren van levensbeschouwelijke vorming;
- het stimuleren van lichamelijke vorming;
- het organiseren van internationale oriëntatie;
- het stimuleren van emotionele vaardigheden.

Met name het stimuleren van levensbeschouwelijke vorming en emotionele vaardigheden zijn nauwelijks beïnvloed door de invoering van de tweede fase: noch in negatieve, noch in positieve zin.

Toelichtingen

In de ruimte voor toelichtingen noteerden 17 scholen een eigen accent dat naar hun oordeel niet gedekt werd binnen de lijst van 16. Bovendien gebruikten enkele invullers de ruimte om te melden dat het niet of nauwelijks bereikt hebben van een aantal zaken, o.a. te maken heeft met de hoge werkdruk. En ook om te melden dat men zich daarom tot op heden noodgedwongen vaak meer gericht heeft op de organisatie dan op de inhoud.

Vergelijkingen

Het valt op dat de vroege starters in vergelijking met de late starters alle items net iets belangrijker vinden en ook dat zij voor alle terreinen van oordeel zijn dat de tweede fase iets stimulerender is geweest.

De scholen die het stimuleren van cognitieve vaardigheden een hoge prioriteit geven, zijn iets sterker dan zij die dit accent geen of weinig prioriteit geven, van mening dat de tweede fase de verwezenlijking hiervan belemmert. Deze groep is ook minder te spreken over het rendement / de effectiviteit (item *i* van vraag 1 en 2) dan de anderen.

Conclusies

Opvallend is dat scholen aangeven dat veel accenten die scholen zelf belangrijk vinden door de invoering van de tweede fase zijn gestimuleerd. Dat geldt in de sterkste mate voor het stimuleren van zelfstandigheid, praktische en studievaardigheden, culturele vorming en het bieden van een goede voorbereiding op studie en beroep. Dat neemt niet weg dat op één niet onbelangrijk terrein - binnen de rangorde van de 16 elementen zetten scholen dit gemiddeld gezien op de 7e plaats - veel scholen de tweede fase als een belemmering voor het realiseren van dit element zien: het stimuleren van cognitieve vaardigheden. Het is maar één terrein, maar het gewicht ervan mag zeker niet gebagatelliseerd worden. Want zoals een invuller opmerkte: "Je kunt nog zo leuk wonen, nog zo'n mooie tuin hebben, een droomkeuken en modelbadkamer bezitten, als er altijd drie centimeter water in de huiskamer staat, wil je toch verhuizen".

Ook omdat in deze peiling niet werd gevraagd naar aspecten waarvan het inmiddels duidelijk is dat ze knelpunten zijn (overladenheid en versnippering, grote werkdruk voor docenten en leerlingen, ingewikkeld om te organiseren) werd tijdens de nabespreking de aanwezigheid van de vraag voorgelegd of zij al met al overwegend tevreden of overwegend ontevreden zijn over de invoering van de tweede fase. Terugkijkend vindt men dat men in pakweg 5 jaar erg veel gerealiseerd heeft. Het zicht daarop wordt vertroebeld doordat men bij invoering zo'n hoge verwachtingen had en de lat voor zichzelf zo hoog legde, zodat het soms lijkt alsof men alleen maar ontevreden is. Met name op het gebied van de didactiek, samenhang en doorlopende leerlijnen vanaf klas 1 is men minder ver dan men gehoopt had in een redelijke termijn te kunnen realiseren. De vertraging is wellicht mede veroorzaakt door de tussentijdse maatregelen: het gaf sceptici munitie om de hoeveelheid tegengas op te voeren. Het

'bewijs van hun eigen gelijk' werd bovendien gevoed door mediaberichten. Maar er staat tegenover dat een aantal zaken in betrekkelijk korte tijd zo spectaculair is verbeterd dat in zijn algemeenheid een gevoel van tevredenheid overheerst.

n =262

Vraag 3 Geeft u door het PLAATSEN VAN KRUISJES van elk item aan: 1 de mate van prioriteit die het item binnen het beleid van uw school heeft; en vervolgens 2 in welke mate de invoering van de tweede fase het werken aan het item bij u op school heeft belemmerd of gestimuleerd.	1 Heeft binnen ons schoolbeleid			2 Is op onze school door de invoering van de tweede fase				
	1 niet of nauwelijks prioriteit	2 enige prioriteit	3 een hoge prioriteit	1 sterk belemmerd	2 enigszins belemmerd	3 neutraal	4 enigszins gestimuleerd	5 sterk gestimuleerd
ITEMS								
a het organiseren van een uitdagend en motiverend schoolklimaat	5	37	57	3	13	25	45	14
b het organiseren van een veilig en plezierig schoolklimaat	1	15	84	1	10	64	18	7
c het stimuleren van cognitieve vaardigheden	5	45	50	5	44	38	11	2
d het stimuleren van studievaardigheden	2	45	53	0	3	9	72	16
e het stimuleren van praktische vaardigheden	9	56	35	0	4	21	56	19
f het stimuleren van sociale vaardigheden	11	53	36	0	3	56	34	7
g het stimuleren van emotionele vaardigheden	37	49	14	0	3	84	12	1
h het bieden van een goede voorbereiding op studie en beroep	2	30	68	0	3	26	48	23
i het stimuleren van zelfstandigheid	2	32	66	1	1	5	58	35
j het stimuleren van zelfredzaamheid	13	56	31	0	2	42	42	14
k het stimuleren van maatschappelijke vorming	12	60	28	0	2	62	34	2
l het stimuleren van culturele vorming	5	43	52	0	1	15	54	30
m het stimuleren van creatieve vorming	14	53	33	1	5	41	42	11
n het stimuleren van levensbeschouwelijke vorming	33	39	28	2	5	80	11	2
o het stimuleren van lichamelijke vorming	27	53	20	0	2	62	29	7
p het organiseren van internationale oriëntatie	35	42	23	0	3	68	21	7
q het organiseren / stimuleren van(n=17).....	0	53	47	6	12	12	45	25

Eigen vormgeving van de tweede fase (vraag 4)

Om de externe doelstellingen en zelfgekozen interne accenten te verwezenlijken, hebben scholen gezocht naar een eigen vormgeving van de tweede fase. Daarbij hebben zij een groot aantal inhoudelijke, randvoorwaardelijke en organisatorische keuzes moeten maken. Hoe scholen daarin gekozen hebben, is uit andere peilingen al bekend. Via deze peiling, die immers een terugblik behelst, werd getracht zicht te krijgen op het ontwikkelingsproces: vinden scholen dat ze na de introductie van de tweede fase in 1998 of 1999 zijn doorontwikkeld, vinden ze dat ze ingrijpende wijzigingen hebben aangebracht op wat ze aanvankelijk bedacht hadden, zijn ze tevreden over hoe het thans gaat en verwachten ze dat ze spoedig veranderingen zullen aanbrengen? Na de vragen over de 26 terreinen was er gelegenheid toelichtingen te geven. Daarvan maakten 165 van de 265 scholen gebruik.

In deze peiling is het geheel aan inhoudelijke, randvoorwaardelijke en organisatorische beslissingen verdeeld in 26 terreinen.

Binnen die 26 terreinen is een tweedeling te maken:

1 terreinen waarop veranderingen ervaren zullen worden als *verdere ontwikkeling* en

2 terreinen waarop wijzigingen ook daadwerkelijk als *eigen ingrepen* gevoeld zullen worden.

Het verschil tussen beide is dat bij de eerste soort de meeste veranderingen niet van het één op het andere moment zelf zichtbaar worden (bij voorbeeld 'samenhang') en bij de tweede soort wel (bij voorbeeld 'de lessentabel').

Tot de eerste soort (*verdere ontwikkeling*) horen:

n = 263

Vraag 4 Geef door het plaatsen van kruisjes voor uw school per onderwerp aan: 1 of op dat terrein in de loop der tijden aanvankelijke keuzes zijn veranderd; 2 of uw school op dit moment tevreden is over de gemaakte keuzes; 3 of uw school van plan is spoedig veranderingen aan te brengen; vult u in de laatste kolom een kruisje in als deze hoge prioriteit hebben. Keuzes op het gebied van:	1 Tussentijds gewijzigd?			2 Thans tevreden?					3 Verwacht u spoedig veranderingen?			
	1 niet of nauwelijks veranderd	2 is verder ontwikkeld	3 is ingrijpend veranderd	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 erg tevreden	1 niet of nauwelijks	2 voortgaande ontwikkeling	3 ingrijpende veranderingen	en die hebben hoge prioriteit
a De didactiek	17	75	8	3	52	15	30	0	12	84	4	30
b de leerlingbegeleiding	19	69	12	2	13	18	53	14	27	70	3	11
c De keuzebegeleiding	24	64	12	1	6	23	46	24	43	54	3	3
i Aansluiting onder- en bovenbouw	43	54	3	24	52	13	9	2	6	75	19	41
j Samenhang en afstemming	50	48	2	18	49	23	10	0	15	78	7	22
r De taakverdeling in het (midden)management	30	49	21	3	7	33	44	13	40	53	7	5
s De taakverdeling binnen het docententeam	52	43	5	2	15	47	33	3	42	56	2	3
t De taakverdeling binnen het o.o.p.	64	31	5	2	4	60	28	6	61	36	3	3
u Scholing van het management	27	66	5	0	11	41	45	3	28	70	2	4
v Scholing van het middenkader	27	67	6	0	11	43	42	4	29	67	4	6
w Scholing van de docenten	23	70	7	4	28	32	34	2	17	77	6	14
x Scholing van het o.o.p.	69	31	0	2	10	64	23	1	47	51	2	1

De eerste soort

Binnen de eerste soort is het meest opvallend veranderd terrein *r*, de *taakverdeling in het (midden)management*. Uit de toelichtingen wordt duidelijk welke veranderingen zich op relatief veel scholen hebben voorgedaan: soms zijn er meer functies in het middenmanagement gecreëerd, vaker worden er meer taken en bevoegdheden naar middenmanagers zoals coördinatoren en teamleiders toegeschoven.

In de taakverdeling binnen de andere geledingen (onderwijsgevend en onderwijsondersteunend personeel) is juist opvallend weinig op de aanvankelijke keuzes teruggekomen.

Op geruime afstand volgen de items *b* (leerlingbegeleiding) en *c* (keuzebegeleiding). Uit de toelichtingen blijkt dat op het gebied van de leerlingbegeleiding scholen naar een meer geïndividualiseerd systeem willen en/of de mentor een meer centrale begeleidende rol willen geven. Binnen de keuzebegeleiding is de rol van de docent soms een andere geworden (centraler of juist meer op afstand) of streeft men naar een actievere rol van de leerling (loopbaanoriëntatie en –begeleiding, lob).

Op de taakverdeling en scholing van het onderwijsondersteunend personeel na (items *t* en *x*) melden scholen op alle terreinen dat ze vanuit hun aanvankelijke keuzes behoorlijk zijn doorontwikkeld (variërend van 43% voor item *s*, taakverdeling binnen docententeam, tot 75% voor item *a*, de didactiek). In de toelichtingen op het gebied van de didactiek melden sommige scholen dat er nu pas tijd is om hier werk van te maken (*“Nu de organisatie op orde is”*), andere dat didactische veranderingen niet eenvoudig te realiseren zijn (*“Sommigen lijken te denken dat het personeel in staat is van de een op de andere dag de lessen anders in te richten”*) en weer anderen dat de didactiek eigenlijk constant in ontwikkeling is.

Wat de aansluiting betreft meldt men in een enkel geval dat men wil komen tot strenger selecteren in de onderbouw, soms dat er werk gemaakt gaat worden van de afstemming tussen onder- en bovenbouw, maar meestal dat men bezig is aanpassingen in de onderbouw aan te brengen (meer vaardigheden, didactische veranderingen, aanpassing lessentabel, proefdraaien, profielvoorbereiding etc.).

Als er toelichtingen gegeven worden bij het onderwerp *‘scholing docenten’* dan zijn het opmerkingen over het karakter van die scholing (didactisch gericht, schoolbreed, intern) of het ontbreken van de gewenste scholing op maat.

De terreinen waarop thans de grootste ontevredenheid wordt gevoeld zijn *a* (de didactiek), *i* (aansluiting tussen onder- en bovenbouw) en *j* (samenhang en afstemming). Dit bevestigt het beeld uit peiling 1 in het vorig schooljaar: ook toen bleken de onderwerpen didactiek, samenhang/afstemming en aansluiting onderbouw/bovenbouw de laagste tevredenheid te scoren. Toen was iets minder dan 50% ontevreden over keuzes op het gebied van de didactiek (nu is iets meer dan 50% ontevreden over wat thans bereikt is). Toen was circa 70% ontevreden over de aansluiting tussen onder- en bovenbouw (nu circa 75%). En toen was ongeveer 75% ontevreden over samenhang en afstemming (nu een kleine 70%).

Tijdens de nabespreking is de vraag aan de orde geweest of – mede gezien in het licht van de ook door de inspectie al jarenlang gedane constatering dat het didactisch repertoire van docenten te beperkt is – het nu niet de tijd is voor een grootschalig actieprogramma. Een soort *‘deltaplan didactiek’*, door de overheid geïnitieerd. Daar bleek bij de aanwezigen geen behoefte aan: men acht de didactische ontwikkeling een terrein dat scholen zelf ter hand moeten nemen, daar moeten scholen zelf de ruimte en middelen voor vrij kunnen maken. Er werd gewezen op de noodzaak van een samenhang tussen personeelsbeleid en scholing. Wel werd daarbij aangetekend dat met de huidige financiële kaders slechts betrekkelijk weinig mogelijk is: adequate scholing kost veel geld en ook aan de tijd die de deskundigheidsbevordering kost, hoort een kostprijs te worden gekoppeld.

Over het item *begeleiding* is men het meest tevreden: zowel item *b* (leerlingbegeleiding) als item *c* (keuzebegeleiding) scoort zeer positief. Ook dat is conform het beeld dat in de eerste peiling van het vorig cursusjaar naar voren kwam.

Tot de tweede soort (*eigen ingrepen*) horen:
n =263

Vraag 4 Geef door het plaatsen van kruisjes voor uw school per onderwerp aan: 1 of op dat terrein in de loop der tijden aanvankelijke keuzes zijn veranderd; 2 of uw school op dit moment tevreden is over de gemaakte keuzes; 3 of uw school van plan is spoedig veranderingen aan te brengen; vult u in de laatste kolom een kruisje in als deze hoge prioriteit hebben. Keuzes op het gebied van:	1 Tussentijds gewijzigd?			2 Thans tevreden?					3 Verwacht u spoedig veranderingen?			
	1 niet of nauwelijks veranderd	2 is verder ontwikkeld	3 is ingrijpend veranderd	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 erg tevreden	1 niet of nauwelijks	2 voortgaande ontwikkeling	3 ingrijpende veranderingen	en die hebben hoge prioriteit
d De verdeling in soorten uren (lesuren, begeleidingsuren, zelfstandigheidsuren)	34	37	29	7	32	15	35	11	26	61	13	16
e De lessentabel	29	38	32	5	29	25	35	6	32	54	14	14
f Het rooster	31	42	27	13	29	20	30	8	22	57	21	23
g De verdeling van studielast over de leerjaren	36	52	12	3	16	33	39	9	38	53	9	10
h De formatietoedeling	55	38	7	2	14	48	30	6	54	42	4	4
k Het aanbod in profielen	66	30	4	0	7	37	45	11	63	36	1	2
l Het aanbod in het vrije deel	49	42	9	2	7	32	48	11	55	42	3	4
m De mate van vrijheid bij de vakkenkeuze	57	33	10	3	10	33	43	11	60	36	4	4
n De toetsing (incl. herkansingen, administratie)	11	52	37	4	24	20	44	8	25	66	9	15
o De voortgangsregistratie	21	60	20	11	30	23	31	5	23	64	13	17
p De rapportage	19	60	21	9	22	22	39	8	27	63	10	14
q Het bevorderingsbeleid	40	48	13	1	10	32	47	10	47	49	4	4
y Het gebouw (de ruimtes, incl. mediatheek)	23	37	40	12	23	10	34	20	34	38	28	20
z De voorzieningen (leermiddelen, ict etc.)	13	65	22	4	17	29	43	7	23	71	6	9

De tweede soort

Binnen de tweede soort (terreinen waarop veranderingen vooral als eigen *ingrepen* zullen worden gevoeld) is het minst op aanvankelijke keuzes teruggekomen bij de items *k* (het aanbod in de profielen), *m* (de mate van vrijheid bij de vakkenkeuze) en *h* (de formatietoedeling). Relatief vaak zijn ingrijpende wijzigingen aangebracht bij *y* (het gebouw, en daarmee vaak samenhangend *z*: de voorzieningen), *n* (de toetsing), *e* (de lessentabel), *d* (de verdeling in soorten uren) en *f* (het rooster).

Uit de toelichtingen bij *y*, het gebouw, blijkt dat er de afgelopen jaren enorm is geïnvesteerd in de schoolgebouwen: er is nieuwbouw gepleegd, aangebouwd of verbouwd. En op veel scholen die niet hebben gebouwd of verbouwd staan operaties in dit kader wel degelijk voor spoedig of voor over enkele jaren in de planning. Bij die nieuwbouw of verbouw proberen scholen hun gebouw geschikt te maken voor de didactische keuzes die ze gemaakt hebben. Onderwijs waarin zelfstandig leren en vaardigheden een grotere rol hebben, vraagt om een andere indeling en vulling van de beschikbare ruimtes dan onderwijs dat vooral gericht is op instructie en kennisoverdracht. Scholen blijken behoefte te hebben aan ruimtes waarin groepswork kan plaatsvinden, aan studieruimtes, werkplekken voor leerlingen en werkruimtes voor docenten, praktische of bètalaboratoria, digitale talenpractica, computerruimtes, mediatheken, open leercentra etc.

In de 4e peiling onder vroege starters in het schooljaar 1998-1999 vulde zo'n 60% in dat verbouw en nieuwbouw plaats zouden gaan vinden. Late starters uitten in datzelfde jaar hun reserves over hun mogelijkheden om het gebouw geschikter te maken voor een concept van zelfstandig leren. Hoewel de vragen uit 1998-1999 en heden, drie jaar later, niet helemaal identiek zijn, mag toch geconcludeerd worden dat scholen nu een veel positiever beeld schetsen van wat er bereikt is en wat ze verwachten dat relatief snel bereikt zal gaan worden (zie toelichtingen). Toen was een groot deel van de scholen sceptisch over de mogelijkheden, nu is 12% erg ontevreden en 23% enigszins ontevreden over de huidige 'gebouwelijke omstandigheden'. En uit toelichtingen blijkt dat plannen voor veranderingen meestal al gemaakt zijn en vaak ook al in uitvoering zijn genomen. Op het gebied van de 'voorzieningen'(z) blijkt uit de toelichtingen dat met name op de toename van ict-voorzieningen in de afgelopen jaren wordt gedoeld.

Veranderingen op toetsingsgebied blijken in 4 categorieën in te delen: wijzigingen m.b.t. herkansen, de organisatie van de toetsing, de hoeveelheid en spreiding en vormveranderingen. Veel scholen melden dat ze proberen het aantal herkansingen terug te dringen. Ze hebben het idee dat hun systeem *tot prijsschietende leerlingen leidt* en dat de last voor de organisatie en de docenten die de toetsen moeten construeren en nakijken, te hoog is. Overigens zijn er ook enkele scholen die melden dat ze het aantal herkansingsmogelijkheden juist hebben verruimd. Organisatorische veranderingen zijn vooral bedoeld om te trachten e.e.a. meer efficiënt te laten verlopen. Dat leidt op de ene school tot het invoeren van toetsweken, op de andere tot aanpassingen daarop (meer/minder toetsweken) en op weer andere scholen tot het streven de administratieve last te beperken.

Wijzigingen in soorten uren, zo blijkt uit de toelichtingen, betreffen meestal de hoeveelheid keuzewerktijd (die wordt veelal ingeperkt) en/of de vormgeving van de begeleidingsuren of de tijd voor zelfstandig werken (zoeken naar een vormgeving die organisatorisch handiger is of die beter past bij de visie van de school).

Wijzigingen op het gebied van het rooster behelzen veelal het invoeren van een perioderooster, het betrekken van meer vakken of leerjaren bij het periodiseren of het uitbreiden van het aantal periodes. Daarnaast melden scholen veranderingen om zo meer recht te doen aan de behoeftes van de leerlingen en/of om de efficiëntie te verhogen (aantal tussenuren terugdringen, lengte van de leseenheden aanpassen e.d.).

Het meest ontevreden is men over het rooster en de voortgangsregistratie. Tijdens de nabespreking bleken er lichtpuntjes te zijn: een aantal aanwezigen kon melden dat men inmiddels uit de problemen is op het gebied van de voortgangsregistratie: de gewenste software ter ondersteuning is thans beschikbaar en op maat van de school te maken (via de aanbieder of handige ict-er in de eigen school), waardoor dat wat men wil volgen en vastleggen ook inderdaad geregistreerd, opgeslagen en weer opgeroepen kan worden.

Het meest tevreden is men over het aanbod: zowel het aanbod in de profielen als het aanbod in het vrije deel. De grootste verschillen komen naar voren bij punt y, het gebouw: 35% is daarover in enige mate ontevreden, waartegenover staat dat 54% enigszins of zelfs zeer tevreden is.

Veranderingen

Scholen verwachten op vele gebieden dat de in gang gezette ontwikkelingslijn zich zal doorzetten. Dat zal zich naar verwachting van de invullers het sterkst voordoen op het gebied van de didactiek, de leerlingbegeleiding, de aansluiting tussen onder- en bovenbouw en samenhang en afstemming. De terreinen waarop relatief veel scholen ingrijpende veranderingen verwachten zijn het gebouw, het rooster en de aansluiting tussen onder- en bovenbouw.

De terreinen waarop naar het oordeel van de invullers veranderingen een hoge prioriteit hebben, zijn vooral de aansluiting tussen onder- en bovenbouw, de didactiek, afstemming, het gebouw en het rooster.

Tijdens de nabespreking wordt opgemerkt dat er voor voortgaande ontwikkeling zeer waarschijnlijk de komende tijd ook meer ruimte is: er is gewinning ontstaan, docenten zijn meer ervaren en hebben inmiddels één of twee lichten naar het centraal examen begeleid, organisatorisch is de zaak meer op orde etc. Ook is het niet ondenkbaar dat een herbezinning op de basisvorming een stimulans zal geven.

Vergelijkingen

Bij vraag 4 blijken de verschillen tussen de vroege en late starters wederom slechts zeer gering. Ietsjes vaker verwachten vroege starters meer veranderingen (vooral m.b.t. het gebouw) en die veranderingen hebben een iets hogere prioriteit.

Ook is bekeken of zij die op een bepaald terrein veranderingen hebben aangebracht of zijn doorontwikkeld tevredener of juist ontevredener zijn dan de scholen die aangeven op dat terrein nog steeds de beginkeuzes te hanteren. Dat bleek niet zo: er konden ongeveer net zo veel voorbeelden als tegenvoorbeelden van worden gevonden.

Conclusies

Veel van de inhoudelijke, randvoorwaardelijke en organisatorische keuzes die scholen hebben gemaakt bij de invoering van de tweede fase zijn in de loop van de eerste invoeringsjaren gewijzigd. Op sommige terreinen is het logischer in dat geval te spreken van 'voortgaande ontwikkeling' op andere van 'ingrijpende wijzigingen'.

Op de terreinen waarop eerder doorontwikkeling en niet zo gauw ingrijpende veranderingen verwacht mogen worden, valt op dat - op de taakverdeling binnen het onderwijsondersteunend personeel en de scholing van deze geleding na - die doorontwikkeling ook steeds gemeld wordt. Op de terreinen waarop eerder ingrijpende wijzigingen dan doorontwikkeling verwacht mogen worden, valt op dat met name op het gebied van de formatietoedeling, het aanbod in de profielen en de mate van vrijheid bij de vakkenkeuze relatief vaak de keuzes die bij aanvang van de invoering werden gemaakt, onveranderd zijn gebleven.

Ontevredenheid over wat men tot op heden heeft kunnen bereiken, is er vooral over de didactiek, samenhang en afstemming, aansluiting tussen onder- en bovenbouw, het rooster en de voortgangsregistratie. Dit beeld wijkt niet af van wat in eerdere peilingen is vastgesteld. Dat geldt ook voor de items die relatief veel tevredenheid scoren: de begeleiding (leerling- en keuzebegeleiding), het aanbod (in profielen en vrije deel) en het bevorderingsbeleid. Verandering en/of doorontwikkeling worden op veel terreinen verwacht, vooral op het gebied van de didactiek, de aansluiting tussen onder- en bovenbouw, samenhang en afstemming, de verdeling in soorten uren, het rooster, de toetsing, de voortgangsregistratie, de rapportage en het gebouw. Veranderingen op die gebieden hebben over het algemeen ook een hoge prioriteit.

Tot slot

In de periode dat de formulieren op de scholen werden ingevuld werd door het kabinet de beleidsnotitie *Continuïteit en vernieuwing* aan de Kamer gezonden. Een beperkt aantal invullers gebruikte de pagina waarop toelichtingen bij vraag 4 gegeven konden worden, ook om uiting te geven aan hun gevoelens over de wijzigingen per augustus 2005 die in die nota op hoofdlijnen worden beschreven. Uit de commentaren kan worden afgeleid dat niet alle scholen er van overtuigd zijn dat de wijzigingen als doel hebben het ingezette voort te zetten en ruimte te maken voor de sterke punten van de tweede fase door de knelpunten te elimineren.

Bovendien lijkt het – niet zo vreemd gezien de verwarrende berichtgeving in de landelijke media – niet iedere school duidelijk dat mogelijke veranderingen juist niet op stel en sprong worden ingevoerd, maar een tijdpad in de richting van 2005 kennen. Daaruit zou geconcludeerd kunnen worden dat heldere voorlichting over het waarom van mogelijke wijzigingen, het tijdpad daarbij en het werk dat dan op scholen zal afkomen, zeer noodzakelijk is. Dat wordt door de aanwezigen tijdens de nabespreking bevestigd.

Bijlage 1: Uitkomsten vragen

Vroege starter / late starter

Onze school is:

n =265

a	vroege starter op zowel de vwo- als de havo-afdeling	9% (24)
b	vroege starter op alleen de vwo-afdeling	14% (38)
c	vroege starter op alleen de havo-afdeling	1% (3)
d	late starter	76% (200)

Geeft u bij vraag 1 via het PLAATSEN VAN KRUISJES voor UW SCHOOL voor de HAVO aan

- 1 in welke mate u het eens bent met de uitspraak
- 2 hoe tevreden u bent over het bereikte op de bedoelde terreinen
- 3 in welke mate u verdergaande ontwikkeling op de bedoelde terreinen wenselijk acht
- 4 in welke mate u verdergaande ontwikkeling op de bedoelde terreinen ook mogelijk acht

n =249

Vraag 1 HAVO	1 Eens met de uitspraak?					2 Tevreden over het bereikte?					3 Verdergaande ontwikkeling op school wenselijk?			4 Verdergaande ontwikkeling op school ook mogelijk?		
	1 sterk oneens	2 enigszins oneens	3 eens, noch oneens	4 enigszins eens	5 sterk eens	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 zeer tevreden	1 niet wenselijk / nodig	2 enigszins wenselijk	3 sterk wenselijk	1 niet mogelijk	2 enigszins mogelijk	3 goed mogelijk
Onze havo-leerlingen met een tweede fase-diploma zijn beter toegerust dan leerlingen met een havo-diploma oude stijl op het gebied van																
a zelfstandig leren	2	4	10	65	19	5	28	21	44	2	3	37	60	2	61	37
b studievaardigheden	1	4	19	63	13	2	29	25	42	2	1	44	55	0	64	36
c vakvaardigheden	8	30	31	28	3	9	34	32	24	1	6	48	46	6	63	31
Wij zijn er op de havo in geslaagd het onderwijs zo in te richten dat er meer dan voorafgaand aan de tweede fase sprake is van	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	1	2	3
d een brede opleiding	0	4	16	52	28	1	14	25	50	10	42	46	12	26	57	17
e een programma met zowel kennis, inzicht als vaardigheden	0	7	17	63	13	1	18	25	52	4	4	57	39	3	70	27
f rekening houden met verschillen	8	22	40	27	3	10	32	37	18	3	6	54	40	7	76	17
g stroomlijning van pakketten	4	12	24	42	18	3	12	34	38	13	39	42	19	25	54	21
h een adequate selectie en determinatie	8	22	41	27	2	11	26	40	21	2	9	48	43	5	77	18
i een hoog rendement / effectiviteit	13	29	34	21	3	17	33	26	20	4	4	34	62	5	74	21

Geef u bij vraag 2 via het PLAATSEN VAN KRUISJES voor UW SCHOOL voor het VWO aan

- 1 in welke mate u het eens bent met de uitspraak
- 2 hoe tevreden u bent over het bereikte op de bedoelde terreinen
- 3 in welke mate u verdergaande ontwikkeling op de bedoelde terreinen wenselijk acht
- 4 in welke mate u verdergaande ontwikkeling op de bedoelde terreinen ook mogelijk acht

n =254

Vraag 2 VWO	1 Eens met de uitspraak?					2 Tevreden over het bereikte?					3 Verdergaande ontwikkeling op school wenselijk?			4 Verdergaande ontwikkeling op school ook mogelijk?		
	1 sterk oneens	2 enigszins oneens	3 eens, noch oneens	4 enigszins eens	5 sterk eens	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 zeer tevreden	1 niet wenselijk / nodig	2 enigszins wenselijk	3 sterk wenselijk	1 niet mogelijk	2 enigszins mogelijk	3 goed mogelijk
Onze vwo-leerlingen met een tweede fase-diploma zijn beter toegerust dan leerlingen met een vwo-diploma oude stijl op het gebied van																
a zelfstandig leren	0	2	6	68	24	2	20	20	52	6	3	43	54	1	61	38
b studievaardigheden	1	3	13	67	16	1	21	25	49	4	2	49	49	1	61	38
c vakvaardigheden	6	23	32	33	6	7	28	34	30	2	6	50	44	7	63	30
Wij zijn er op het vwo in geslaagd het onderwijs zo in te richten dat er meer dan voorafgaand aan de tweede fase sprake is van	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	1	2	3
d een brede opleiding	1	4	14	56	25	2	11	27	49	11	38	50	12	22	61	17
e een programma met zowel kennis, inzicht als vaardigheden	1	6	14	66	13	2	15	27	52	4	5	60	35	3	67	30
f rekening houden met verschillen	7	18	43	28	4	8	29	39	20	4	5	56	39	7	76	17
g stroomlijning van pakketten	5	12	25	38	20	3	12	36	37	12	36	45	19	23	56	21
h een adequate selectie en determinatie	7	22	38	31	2	8	26	40	23	3	9	49	42	4	76	20
i een hoog rendement / effectiviteit	9	26	39	22	4	12	32	29	22	5	5	36	59	5	72	23

n =262

Vraag 3 Geeft u door het PLAATSEN VAN KRUISJES van elk item aan: 1 de mate van prioriteit die het item binnen het beleid van uw school heeft; <i>en vervolgens</i> 2 in welke mate de invoering van de tweede fase het werken aan het item bij u op school heeft belemmerd of gestimuleerd.	1 Heeft binnen ons schoolbeleid			2 Is op onze school door de invoering van de tweede fase				
	1 niet of nauwelijks prioriteit	2 enige prioriteit	3 een hoge prioriteit	1 sterk belemmerd	2 enigszins belemmerd	3 neutraal	4 enigszins gestimuleerd	5 sterk gestimuleerd
ITEMS								
a het organiseren van een uitdagend en motiverend schoolklimaat	5	37	57	3	13	25	45	14
b het organiseren van een veilig en plezierig schoolklimaat	1	15	84	1	10	64	18	7
c het stimuleren van cognitieve vaardigheden	5	45	50	5	44	38	11	2
d het stimuleren van studievaardigheden	2	45	53	0	3	9	72	16
e het stimuleren van praktische vaardigheden	9	56	35	0	4	21	56	19
f het stimuleren van sociale vaardigheden	11	53	36	0	3	56	34	7
g het stimuleren van emotionele vaardigheden	37	49	14	0	3	84	12	1
h het bieden van een goede voorbereiding op studie en beroep	2	30	68	0	3	26	48	23
i het stimuleren van zelfstandigheid	2	32	66	1	1	5	58	35
j het stimuleren van zelfredzaamheid	13	56	31	0	2	42	42	14
k het stimuleren van maatschappelijke vorming	12	60	28	0	2	62	34	2
l het stimuleren van culturele vorming	5	43	52	0	1	15	54	30
m het stimuleren van creatieve vorming	14	53	33	1	5	41	42	11
n het stimuleren van levensbeschouwelijke vorming	33	39	28	2	5	80	11	2
o het stimuleren van lichamelijke vorming	27	53	20	0	2	62	29	7
p het organiseren van internationale oriëntatie	35	42	23	0	3	68	21	7
q het organiseren / stimuleren van(n=17).....	0	53	47	6	12	12	45	25

n =263

Vraag 4 Geef door het plaatsen van kruisjes voor uw school per onderwerp aan: 1 of op dat terrein in de loop der tijden aanvankelijke keuzes zijn veranderd; 2 of uw school op dit moment tevreden is over de gemaakte keuzes; 3 of uw school van plan is spoedig veranderingen aan te brengen; vult u in de laatste kolom een kruisje in als deze hoge prioriteit hebben. Keuzes op het gebied van:	1 Tussentijds gewijzigd?			2 Thans tevreden?					3 Verwacht u spoedig veranderingen?			
	1 niet of nauwelijks veranderd	2 is verder ontwikkeld	3 is ingrijpend veranderd	1 erg ontevreden	2 enigszins ontevreden	3 neutraal	4 enigszins tevreden	5 erg tevreden	1 niet of nauwelijks	2 voortgaande ontwikkeling	3 ingrijpende veranderingen	en die hebben hoge prioriteit
a De didactiek	17	75	8	3	52	15	30	0	12	84	4	30
b de leerlingbegeleiding	19	69	12	2	13	18	53	14	27	70	3	11
c De keuzebegeleiding	24	64	12	1	6	23	46	24	43	54	3	3
d De verdeling in soorten uren (lesuren, begeleidingsuren, zelfstandigheidsuren)	34	37	29	7	32	15	35	11	26	61	13	16
e De lessentabel	29	38	32	5	29	25	35	6	32	54	14	14
f Het rooster	31	42	27	13	29	20	30	8	22	57	21	23
g De verdeling van studielast over de leerjaren	36	52	12	3	16	33	39	9	38	53	9	10
h De formatietoedeling	55	38	7	2	14	48	30	6	54	42	4	4
i Aansluiting onder- en bovenbouw	43	54	3	24	52	13	9	2	6	75	19	41
j Samenhang en afstemming	50	48	2	18	49	23	10	0	15	78	7	22
k Het aanbod in profielen	66	30	4	0	7	37	45	11	63	36	1	2
l Het aanbod in het vrije deel	49	42	9	2	7	32	48	11	55	42	3	4
m De mate van vrijheid bij de vakkenkeuze	57	33	10	3	10	33	43	11	60	36	4	4
n De toetsing (incl. herkansingen, administratie)	11	52	37	4	24	20	44	8	25	66	9	15
o De voortgangsregistratie	21	60	20	11	30	23	31	5	23	64	13	17
p De rapportage	19	60	21	9	22	22	39	8	27	63	10	14
q Het bevorderingsbeleid	40	48	13	1	10	32	47	10	47	49	4	4
r De taakverdeling in het (midden)management	30	49	21	3	7	33	44	13	40	53	7	5
s De taakverdeling binnen het docententeam	52	43	5	2	15	47	33	3	42	56	2	3
t De taakverdeling binnen het o.o.p.	64	31	5	2	4	60	28	6	61	36	3	3
u Scholing van het management	27	66	5	0	11	41	45	3	28	70	2	4
v Scholing van het middenkader	27	67	6	0	11	43	42	4	29	67	4	6
w Scholing van de docenten	23	70	7	4	28	32	34	2	17	77	6	14
x Scholing van het o.o.p.	69	31	0	2	10	64	23	1	47	51	2	1
y Het gebouw (de ruimtes, incl. mediatheek)	23	37	40	12	23	10	34	20	34	38	28	20
z De voorzieningen (leermiddelen, ict etc.)	13	65	22	4	17	29	43	7	23	71	6	9

Bijlage 2: Toelichtingen bij vraag 4

A Didactiek

Stappen terug

Vooraf op havo stappen terug: leerlingen meer aan de hand houden
Meer nadruk op klassikale instructie
tendens naar terugvallen op het oude wordt zichtbaar

Beter laat dan nooit

Nu pas tijd voor (nu organisatie op orde is) (3)

Het gaat niet eenvoudig

“Sommigen lijken te denken dat het personeel in staat is van de een op de andere dag de lessen anders in te richten”
Iedere individuele docent erkent het belang van veranderingen, maar samen komt het moeilijk van de grond
Tijd en rust nodig voor verdere noodzakelijke ontwikkeling
Docentengedrag verandert maar langzaam
Overgang voor docenten moeilijker dan voor leerlingen
Nog te divers, moet meer één lijn in komen

Is constante vorm van ontwikkeling

speerpunt is activerend, motiverend, zelfstandig leren (2)
Ontwikkeling is voortdurend punt van aandacht (gebruik werkschema's en juist begeleidingsgedrag) om hier werk van te maken is ruimere facilitering voor begeleidende taken noodzakelijk
Docent steeds meer begeleider
Zoeken naar goede tussenweg tussen groepsinstructie en individueel begeleiden (niet meteen loslaten)

B Leerlingbegeleiding

Het systeem

Geïntensiveerd (kleinere groepen)
Geïndividualiseerd (2)
Ander mentoraatsysteem met osb-uren ingevoerd
mentoruur ingeroosterd
mentoraat meer centrale rol, organisatie moet daarop aangepast

De begeleider

Functionaris aangesteld om drop-outs te begeleiden
mentor centraler rol (2)
kernteams

C Keuzebegeleiding

Via 2 decanen

Afvinken en aantal verslagen drastisch verminderd bij keuzebegeleiding
Decaan maakt materiaal dat door mentoren (de 1e lijnsbegeleiders) en leerlingen wordt geëvalueerd
Keuzebegeleiding is lsb geworden (meer vanuit de actieve leerling georganiseerd) (2)

D Soorten uren

Keuzewerktijd: meer of minder

Keuze-uur op havo afgeschaft (konden vrijheid niet aan)
Kwt afgeschaft (nu keuzes binnen lessen maken)
Kwt van 20% naar 10%
Minder kwt-uren (van 9 naar 5)
Minder kwt: uren naar vaste contacttijd exacte vakken
Invoering werkcolleges (kwt) voor alle profielvakken
Zelfstandig werken bij eigen vakdocenten ipv studieband-uren
Z-uren worden deels kwt-uren
Bijzondere contacturen (BCU) ingevoerd: leerlingen kiezen zelf wat ze doen
Verkenning of kwt ingevoerd moet worden

De vorm

Studie-uren nu meer gestuurd via opdrachten in het bèta-lab, talenpracticum etc.
nu 2/3 instructie en 1/3 bz, rendement te laag: hoe te verhogen bij vasthouden aan verdeling?
onderscheid instructie- en begeleide zelfstandigheidsuren (model Varendonck)
Kwt per ongeluk ontstaan: willen we vanaf (willen instructie- en verwerkingslessen naast toepassingslessen via zelfstudie)
Elke dag op 4^e en 5^e uur z-uren en mentoruren
Door wijzigingen in soorten uren zijn we daltonschool geworden
Strakke verplichting voor elke leerling om 1000 begeleide uren aanwezig te zijn, ook tussenuren worden 'studieus' benut
Invoering z-uren
Volgend jaar invoeren begeleidingsuren en z-uren
Begeleide studie-uren naast vaklessen
Is nog in studie

E Lessentabel

Aparte groepen voor deeltalen en heeltalen
Aparte groepen voor deelvakken en heelvakken
Lessentabel wordt meer conform de werkelijke studielast gemaakt
In 4e klas meteen profielen ipv stromen

F Rooster

Perioderooster

Verkenning of perioderooster ingevoerd moet worden (9)
invoering (eenvoudig) perioderooster (15)
Halfjaarrooster ingevoerd (3)
Vier blokken in een jaar en halfjaarrooster
Van halfjaarrooster naar verdergaand periodiseren (4)
Ook in onderbouw
Naar indelen in 5 periodes per jaar
Periodiseren zou moeten, maar tegenstand in docententeam: uitstel
Volgend jaar periodiseren in leerjaar 4
Naar effectiever rooster (perioderooster met minimaal 4 uur per week per vak, minder vakken per week, werken in studiecentrum etc.)
Per augustus 2002 alle vakken in perioderooster
Volgend jaar blokkenrooster
Ingevoerde periodisering bevat heel goed

Verschuivingen

Langere leseenheden (dan 45 minuten)
Van 40-80 naar 45-minuten rooster
Minder lesuren en meer opdrachten-uren in lab, practicum, mediatheek etc.
Meer contacturen op havo
Nu te veel tussenuren (3)
Minder z-uren in rooster om beter per vak te bepalen aan welke vormen behoefte is in het kader van zelfstandigheid stimuleren
Twee z-banden per dag en keuzelijnen waar leerlingen uit kunnen kiezen
Volgend jaar z-uren
Toetsbanden ingesteld (deel z-uren geschrapt)
Meer vakken eerder afsluiten (3)
Aanpassingen om deeltalen beter tot hun recht te laten komen: het helpt!
Minder tussenuren en meer flexibiliteit

G Verdeling studielast over leerjaren

Schoolbrede leerlijn vaardigheden geïmplementeerd
Fa1 en du1 afsluiten in 5vwo ipv 6vwo
Herverdeling want 5v is te zwaar belast
Herverdeling want 4h is te zwaar belast

Meer studielast naar voorexamenjaar
Vakken met alleen se eerder afsluiten, dus meer uren in voorexamenklassen
Het kan beter, maar je moet niet steeds willen veranderen

H Formatie

Aanstellen assistenten om meer formatie op begeleiding te kunnen zetten
Meer afstemmen op zwaarte vakken
z-uren nu gefinancierd uit 'lessen' ipv 'overige taken'
model ontwikkelen om formatietoedeling te koppelen aan aantal ll en studielast

I Aansluiting onder- bovenbouw

De onderbouw aanpassen
Vooral mbt vaardigheden (2)
Verbeteringen aanbrengen mbt vaardigheden, gebruik studieplanners, didactiek
Nu ook in onderbouw s-uren, lessentabel gewijzigd
Didactiek van activerend leren in onderbouw, afgestemd op kwf en zelfstandig werken in bovenbouw
Planning en zelfstandig werken in onderbouw (zelfstandigheidsontwikkelingsuren)
lessentabel onderbouw aanpassen (aansluiting reken- en taalonderdelen slecht)
Ook in derde klas al M- en N-stromen invoeren en meer vaardigheden aanleren
Derde klas meer voorbereiding op tweede fase (Project in 3e klas met kwf, zelfstandig werken etc.) (2)
Vanaf de 1e klas wordt gewerkt met zelfst. Taken en dossiers, in derde klas tf-project
Didactische aanpassingen in onderbouw
Studiehuis onderbouw ingericht met projectonderwijs
In 3^e klas proefprofielsemester: de stof op 2^e fase niveau en selftest leerlingen
In 3^e klas meer p.o.'s

Selectie en determinatie

Selectie en determinatie in de onderbouw moeten verbeteren (10% 4vwo na een jaar naar havo)
Strengere selectie onderbouw (en rendementverbetering bovenbouw)
Door scheiding gebouwen steeds grotere kloof (daling niveau onderbouw)
Niet tevreden over doorstroomresultaten: veranderingen op allerlei terreinen

Afstemmen

Gemeenschappelijke visie op onderwijs ontwikkelen
Onderwijscoördinator voor aangesteld
In niveau (op vwo-niveau afstemmen) en werkvormen
Onderwijscommissies met subcommissies geïnstalleerd

J Afstemming / samenhang

Is absoluut noodzakelijk
Zeer belangrijk, maar door hoge werkdruk geen tijd voor
Studiedagen en kernteamoverleg ingericht
Vakken geclusterd (talen, zaakvakken, binask en restgroep)
In inhoud, vaardigheden en praktische opdrachten
Via werkgroep studievaardigheden/vakvaardigheden; ook doorlopende leerlijnen

K Aanbod profielen

Door tweede fase veel nieuwe vakken ingevoerd
Minder keuzemogelijkheden per profiel
Ckv2,3 en filosofie op havo ingevoerd

L Aanbod vrije deel

keuzemodules afgeschaft
door parallelle roostering weinig keuzemogelijkheden in vrij deel
gaan meer modules in geheel vrije deel aanbieden
beperkte vakkenkeuze ivm te hoge studiebelasting
gaan naar beperkt aanbod om roostertechnische redenen
we bieden veel aan, dat is mooi maar kost te veel: we gaan dus schrappen in het aanbod
nog maar 1 vak te kiezen in vrij deel
havo 1 en vwo 2 vakken

M Keuzevrijheid

relatief klein om zuinig te zijn

sterke beperking roostertechnisch noodzakelijk (3)

Minder keuzevrijheid om rooster met minder tussenuren te krijgen (4)

Beperkt

Geen wiskunde a naast b te kiezen en geen kcv voor atheneum

N Toetsing

Herkansingen

Herkansingen zijn (sterk) beperkt (te veel werk voor docenten, prijsschietende leerlingen) (9)

Herkansingsregeling verruimd (2)

Gaan aantal herkansingen in samenhang met blokkenrooster uitbreiden

Klakkeloos herkansen worden ontmoedigd door herkansingsdata verder weg te plaatsen

Herkansingen leerlinggebonden (vast aantal herkansingen naar eigen inzicht in te zetten)

Organisatie

Toetsweken ingevoerd (2)

Meer toetsweken (6 per jaar)

Minder toetsweken

Efficiënter

Administratie meer 'voorgescreven' en minder toetsen, meer herkansingen

Administratieve rompslomp m.b.t. handelingsdelen terugdringen

Vakken met alleen schoolexamen in voorexamenjaar afsluiten

Veranderingen in systeem van toetsweken (per 9 weken een toetsweek e tussendoor 4 periodes van 2 toetsdagen)

Concentratie in laatste jaar

Hoeveelheid en spreiding

Betere spreiding opdrachten en handelingsdelen

Minder se, meer voortgangstoetsen

Minder toetsen (2)

Naast toetsen in toetsweken, verschuiving naar meer toetsen in lessen

Beperking

Vormveranderingen

Twee soorten toetsen die voor aparte zaken meetellen werkt niet: nu tellen alle toetsen voor examendossier mee

Meer variatie in toets- en beoordelingsvormen (2)

Meer elektronisch toetsen op wensenlijst

Diagnostische toetsen afgeschaft (worden niet voorbereid), handelingsdelen beperkt (maar wel van belang bij bevordering)

O Voortgangsregistratie

Ondersteunende software

Problemen met School+ (3)

Scholing in School+ (nu chaos!)

Schoolfact werkt matig

Implementatie van Asis en Bookmaster (sluiten aan op 2^e fase)

Geautomatiseerd lvs wordt geïmplementeerd

Er zijn geen goede ict-hulpmiddelen (2)

Ingewikkeld

Kost veel werk en tijd en dat blijft nog wel even zo

Krijgen we niet op orde, vooral door verschillende weegfactoren en over de jaren heen bewaren

Is te ingewikkeld en komt daardoor bijna geheel bij adm. terecht (schoolfact)

toetsperiodes vertroebelen beeld van cijfermatige voortgang

Vergevorderde acties om een functioneel, vriendelijk, helder systeem van registratie en rapportage in te voeren

Efficiënter

Oplossingen

Nieuw voortgangsregistratie systeem moet (gefaseerd) worden ingevoerd
studielogboek als leerlingvolgsysteem
Overheid zou scholen op dit terrein meer moeten ondersteunen (2)
Rapportage en registratiesysteem is geheel opgelost

P Rapportage

Wat en hoe

Nu zetten we te veel gegevens in de rapportage (daardoor veel fouten)
Rapportage m.b.t. se-cijfers laatste periode, se-cijfers gemiddeld, voortgangscijfers periode, voortgangscijfers gemiddeld, werkhouding
Voorheen met studiepunten, nu niet meer en dat is eenvoudiger te lezen
Overzichtelijker voor ouders en leerlingen gemaakt
Niet alleen cijfers, ook absentie en handelingsdelen
Na elke toetsweek voortschrijdende gemiddeldes naar leerlingen en ouders
Efficiënter

Q Bevorderingsbeleid

Onderbouw

Aanscherpen normen in onderbouw
Bevordering strenger geworden

Heel de school

Niet meer automatisch zittenblijven bij aantal onvoldoendes, maar allen bespreekgevallen
Nieuw bevorderingsprotocol voor hele school
Sommige leerlingen volgen lessen in hoger leerjaar
Zittenblijven van 4h naar 5h en 5v naar 6v willen we afschaffen (voorlopig vrijstellingsregel)
Van 5 naar 6 zittenblijven afgeschaft

Onzekerheid

Gevoel dat te veel leerlingen met te weinig vakkennis doorstromen

R Taakverdeling (midden)management

Bevoegdheden

Middenmanagement krijgt meer taken en ook bevoegdheden bij onderwijskundige sturing (4)
Uitvoering onderwijsbeleid meer naar coördinatoren (2)
Functiebouwwerk veranderd: teamleiders met grote bevoegdheden aangesteld
Bovenbouw coördinatoren nu ook verantwoordelijk voor 3^e klas

Anders verdeeld

Meer functies in middenmanagement (3)
Wordt geëvalueerd omdat werken met kernteams niet goed bevalt
er is gebrek aan onderwijskundig leiderschap bij de locatieleiding
In augustus 2002 invoering zelfsturende teams

S Taakverdeling docententeam

Primair proces is moeilijk door (midden)management aan te sturen: naar zelfsturende teams
Loslaten van 1659 uur: individueel taakbeleid
Profielteams ingesteld
Mentoren meer verantwoordelijkheid
In augustus 2002 invoering zelfsturende teams
Invoering kernteams in discussie

T Taakverdeling OOP

Meer oop-ondersteuning voor docenten
Meer oop in de school (toezichthouders, mediathecarissen)
Binnenkort benoeming van assistenten bij sectie Nederlands, organisatie studiewijzers, kwt, handelingsdelen, controle, tijdplanning etc.

U Scholing management

Scholing om tot tweehoofdige leiding te komen

V Scholing middenkader

Uitgebreide scholing middenkader i.v.m. kleinschaligheid (kernteams)

Scholing teamleiders

In augustus 2002 invoering kernteams

W Scholing docenten

Didactiek

Scholing op didactisch gebied is er niet op maat, daardoor vertraging processen

Interne scholing didactiek (2)

Scholing didactiek schoolbreed

Start volgend jaar (didactisch gericht)

Docenten zien zelf vaak niet dat ze scholing nodig hebben

Vaardigheden aanleren

Scholing van profielteams

X Scholing oop

Scholing in het kader van begeleidend onderwijsassistenten

Veel behoefte aan, maar bestaat niet op maat

Mediathecaris

Y Gebouw

Verbouw en nieuwbouw: gerealiseerd en gepland

Aanpassingen gepland ivm zelfstandig leren met studieruimtes e.d. (verbouw) (10)

Aanpassingen gerealiseerd ivm zelfstandig leren met studieruimtes, mediatheek e.d. (verbouw) (9)

Aanpassingen gerealiseerd ivm zelfstandig leren (nieuwbouw- open leercentrum) (4)

Verbouw begonnen (5)

Plannen voor nieuwbouw (2)

Nieuwbouw begonnen

We gaan verhuizen naar een ander gebouw

We maken semi-permanente nieuwbouw voor o.a. het studiehuis (meerjarenplan)

Over circa 5 jaar nieuwbouw

Verbouwing in 2004

Veranderde didactiek leidt tot andere wensen aan gebouw: wordt in uitvoering genomen

in 2000 geheel nieuw gebouw betrokken en daar zeer tevreden over (flexibel)

nieuwbouw (4 mlj, voor natuurkunde, gym, mediatheek)

Per 1-8-2002 naar nieuwbouw: dan pas is echte realisatie van tweede fase-doelen haalbaar

Gebouw niet geschikt te maken voor zelfstandig leren

Geen gebouw, maar barakken

De inhoud

Uitgebreider mediatheek spoedig gereed (2)

Mooie mediatheek en laboratorium gereed

Stiltewerkruimte en computerruimte en mediatheek gerealiseerd

Bezig met bouw mediatheek, leerplein

Mediatheek en studieruimten gebouwd

Bèta-lab, samenwerkruimte, werkvloer, digitaal talen practicum, computerruimte gerealiseerd

Nieuwe mediatheek, collegezaal etc. gerealiseerd

Gaan olc realiseren (2)

Willen meer werkplekken voor zelfstandig leren en werken (2)

Mediatheek en studieruimtes gerealiseerd, maar door ruimtegebrek al weer kwijt

In samenwerking met openbare bieb is schoolbieb een volwaardige mediatheek geworden

Uitbreiding olc (van 20 naar 70 plaatsen), prakt. leercentrum wordt gerealiseerd

Mediatheek met studieruimte gebouwd

Z Voorzieningen

Draadloos netwerk

Leerlingenzorglokaal ingericht

Vooraf ict-voorzieningen flink uitgebreid (5)
Uitbreiding computers en audio en video
Niet voor alle vakken is er goede software
Leermiddelen arriveren te laat: bundeling van krachten gewenst

Overige opmerkingen

Het is veel te vroeg om met monitoring te stoppen, de invoering is immers blijvend in ontwikkeling (2)

We zijn nu bezig, dat moet nog uitkristalliseren, dus geef rust (3)

We redden het wel, dus geef ons rust (maar een deel van de plannen in Cont. En Vern. Is wel goed [combi cijfer, wat minder vakken])

“De herijkingsnotitie zorgt ervoor dat er rust zal komen door onrust te creëren, dat is een paradox”

Continuïteit en vernieuwing blijft onterecht uitgaan van 1600 uur per jaar, 1300 is realistischer

We willen zo snel mogelijk aan de slag met de nieuwe wijzigingen en dan tegelijkertijd organisatieveranderingen doorvoeren, waardoor we een flinke impuls aan de didactiek kunnen geven

“De beeldvorming dat het studiehuis is mislukt leidt er niet toe dat het gemakkelijker wordt een goede invulling van het studiehuis te realiseren”

Invoering heeft zo veel energie geleverd dat scholing er tot op heden bij ingeschoten is

Veranderingen brengen veel onrust en zijn demotiverend (leerlingen van tussen 1998 en 2004 zijn de dupe)

Handelingsdelen zijn ‘de dood in de pot’ voor slimme leerlingen: steeds meer van hetzelfde

Gebrek aan investeringen in kwaliteit door de overheid

De staatssecretaris frustreert onderwijskundige trajecten in de scholen

“Ik ben zeer pessimistisch over de tweede fase, die onze school weinig goeds heeft gebracht”

Tweede fase is meer en meer op school in discussie: soms is dat goed, maar niet altijd

Bijlage 3:
Aanwezigen monitor-bijeenkomst 26 februari 2002

Dhr. W. van der Mark, Petrus Canisius College, **Alkmaar**
Dhr. J. van Tienen, RK Juvenaat Het Hart, **Bergen op Zoom**
Dhr. A.O. Sierksma, CSG Het Streek, **Ede**
Dhr. W. Enserink, RKSG Marianum, **Groenlo**
Dhr. G.K. Drexhage, Ichthus College, **Kampen**
Dhr. R. de Corten, Sint Maartens College, **Maastricht**
Dhr. H.A.J. Otto, CSG Willem van Oranje, **Oud Beijerland**
Dhr. H. Jongsma, Bogerman SGM, **Sneek**
Dhr. M. Voorhoeve, St. Gregorius College, **Utrecht**
Dhr. P.H. Verkaaik, Leidsche Rijn College, **Utrecht**
Dhr. F. de Bruin, Vlaardingse OSG, **Vlaardingen**
Dhr. J. Marteiijn, RSG Pantarijn, **Wageningen**
Dhr. H.J. Leskens, Greijdanus College, **Zwolle**
Mw. B. Pel, namens **LPC**
Dhr. P. Groenewegen, **VVO**
Dhr. R. Offerein, **OCenW**
Mw. M. van Tooren, **Tweede Fase Adviespunt**
Dhr. J. Wagemakers, **Tweede Fase Adviespunt**
Dhr. B. Huijssoon, **Tweede Fase Adviespunt** (voorzitter)